

HOGYAN LESZ A „VAN”-BÓL „KELL”, AVAGY MIÉRT JOBB SZERETNI A FELEBARÁTOT, MINT MEGENNI?

SZABADOS ÁDÁM

Számomra meglepő, mennyire sokszor beszélnek Isten létében nem hívő (vagy a kérdést irrelevánsnak gondoló) emberek erkölcsi parancsokról. Az ateistadarwinista Richard Dawkins felelőssé teszi a vallást a háborúk létrejöttéért, vagyis elítéli a háborút mint emberi magatartást. A FIFA – miközben megtiltaná a pályákon a keresztvetést és imádkozást – rendszeresen a rasszizmus ellen tornáztatja a labdarúgókat. A szexuális orientáció szabad választása mellett érvelők erkölcsstelennek minősítik a homofóbiát. Posztmodern relativisták a nők jogai mellett tüntetnek. Ateista marxisták a kinyákmányolás ellen harcolnak. És sorolhatnám. Vajon miért hisznek etikai parancsokban azok, akik nem hisznek a Legfőbb Jóban mint abszolút viszonyítási pontban?

Filozófiai nyelven a dilemma úgy hangzik: hogyan lesz a *vanból kell*? Ez Hume híres „is-ought” dilemmája. Hogyan lesz az etikai indikatívusból (kijelentő módból) etikai imperatívusz (felszólító mód)? Az, hogy valamilyen a világ, tény. Az, hogy valamilyennek lennie *kell* a világnak, már nem tény, hanem norma, mely viszonyítási pontot feltételez. Mihez képest legyen jobb a világ? Ki mondja meg, hogy milyen legyen? Miért legyen más, mint amilyen? Ha a véletlen kiválasztódás termékei vagyunk, hasonlóan a pókokhoz vagy a nyulakhoz, milyen alapon állítjuk, hogy jobb az a kultúra, ahol az emberek szeretik felebarátaikat, mint az, ahol megeszik őket? Miért jobb a szeretet a gyűlöletnél? Ha csak az van, ami van (materializmus), hogyan következik ebből bármilyen etikai imperatívusz? Őszintén nem értem.

Sokan a közjót teszik a mércévé. Ha a köz javát keressük, jobb társadalomban fogunk élni: kevesebb lesz a fájdalom, több lesz a boldogság. De hát a közjó volt az a cél, amelynek érdekében egyének tízmillióit áldozta fel a kommunista ideológia! A közjó prioritásából az következett, hogy sok lett a fájdalom, kevés a boldogság. Akkor tehát inkább az egyén boldogsága a fő cél? Melyik egyéné? És ha az egyik egyén akkor boldog, ha megeheti embertársát? Vagy a jó mindkét egyén boldogsága egyszerre? A beleegyezés és közös érdek a jó normája? De mi van a megcsalt feleséggel vagy férjjel, aki nem egyezett bele társa szeretővel átélt boldogságába, viszont lelkében viseli annak fájdalmát? És mi van azokkal, akik nem tudják még felmérni a saját érdekeiket? Ezzel el is érkeztünk a materialista etika tabujához, a gyermekhez. Ahhoz a kicsiny felebarátunkhoz, aki nem képes az érett beleegyezésre, ezért fokozottan védendő. Gondoljuk mi. Jelenleg a pedofília az a határátlépés, amit a nyugati társadalmi közmegegyezés egyöntetűen elítél, az összes többi bűn elleni haragot erre az egy bűnre öntve ki. Csakhogy ugyanez a közmegegyezés a magzati életet már nem védi, rámutatva az abszolút erkölcsi imperatívusz hiányára. Újra kérdezem: ha nem a Legfőbb Jóból vezetjük le az erkölcsi parancsokat, mi a mérce? Miért legyen egyáltalán mérce? Ami a pókok és sáskák esetében megengedhető, az miért ne lenne megengedhető az emberek

között? Ha nem ítéljük el az imádkozó sáskát, miért ítéljük el a kannibált? És egyáltalán, mit jelent az a szó, hogy megengedhető, ha nincs, aki megengedne vagy megtiltana?

A marxista irodalomkritikáról írtam egyszer egy dolgozatot, akkor döbbsentem rá arra, hogy Isten tagadása mellett mekkora problémává válik az indikatívusz és imperatívusz közti szakadék. Marx gazdasági determinizmusban hitt. Azt vallotta, hogy a társadalmak vallását, kultúráját (a felépítményt) a gazdasági helyzetük (az alap) határozza meg. Trockij, Gramsci, Lukács György és más marxista kritikusok számára ez a determinizmus szinte megoldhatatlan feladatot jelentett, amikor írók társadalomkritikáját igyekeztek megfejteni. Hogyan mutathat a *kell* irányába az, aki maga is a gazdasági helyzete által meghatározott? Az író munkássága lehet-e preskriptív, vagy minden esetben deskriptív? És ha preskriptív, az nem gazdaságilag determinált? Az író írásaiban megmutatkozó *kell* nem a *van* része még mindig?

A kérdés lényege ugyanez minden más gondolatsémában, amely elveti a Legfőbb Jó transzcendens valóságát. Ha csak az van, ami van, abból nem következik olyan norma, mely eldöntené, hogy milyennek kellene lennie annak, ami van. Szerintem nem szükséges kereszténynek lenni ahhoz, hogy ezt valaki belássa. John Searle kísérletet tett ugyan arra, hogy a közmegegyezést tegye az élet játékszabályává, hogy ezáltal áthidalja a *van* és a *kell* közti szakadékot, de az ő érvelése is csak akkor áll meg, ha létezik ilyen közvélekedés. A történelem harcai arról tanúskodnak, hogy ezek a megegyezések viszonylagosak. Az élet nem olyan, mint a sakk, mely nem létezhet a szabályai nélkül. Vagy ha mégis, honnan vannak a szabályok? A sakkot is valaki kitalálta! Még a klasszikus istenérveket darabokra szedő Kant is végül arra jutott, hogy az erkölcshez szükség van a Legfőbb Jó eszményére, vagyis szükséges posztulálni Isten létét ahhoz, hogy a jó normáiról beszélhessünk. Különben marad a pókok, nyulak és sáskák etikája, vagy kérész életű közmegegyezések.

Egyszerűbben fogalmazva: ha nincs Isten, nincs jó és rossz sem. A jó és rossz illúzió, még ha ideig-óráig tartó konszenzus áll is mögötte. Viszont ettől a gonosz valósága még velünk marad – mutat rá az oxfordi matematikus, John Lennox –, és ezt bizonyítja, hogy a bennünk lévő iszony folyamatosan a *kell* után kiált. Ha nincs abszolút norma, miért van bennünk iszony a gonosz szélsőséges formái láttán? Pusztán a kihalástól való félelemről van szó? Akkor viszont Nietzschének és Hitlernek van igazuk, akik a jó és rossz helyett az erős igazában hittek. Az a legfontosabb, hogy én egyem meg a másikat, mielőtt az fogyaszt el engem!

Sokan a gonosz problémáját tartják a keresztény hit Achilles-sarkának. A fentiek fényében a gonosz problémája sokkal inkább a materialista számára tűnik feloldhatatlan dilemmának.